

Wojciech Stankiewicz

KONSEKWENCJE KONFLIKTU MIĘDZY ETIOPIĄ I ERYTREĄ W STOSUNKACH WEWNĘTRZNYCH I MIĘDZYNARODOWYCH TYCH PAŃSTW

Wiek XX przeszedł do historii jako epoka konfliktów. Dwie wojny światowe, wojny w Korei, Wietnamie czy wojny arabsko-izraelskie to jedynie przykłady wybrane z katalogu konfliktów zbrojnych ubiegłego stulecia. Przez konflikt zbrojny w literaturze przedmiotu rozumie się stan walki zbrojnej, w której po co najmniej jednej z walczących stron zorganizowanych i prowadzących planowe działania o charakterze militarnym udział biorą regularne siły zbrojne, a stosowanie siły trwa przez określony czas, osiągając znaczny stopień nasilenia¹. W ostatnim dziesięcioleciu XX w. na świecie doliczono się około 56 konfliktów zbrojnych w 44 miejscach, w tym 11 na kontynencie afrykańskim. W końcu lat 90. Afryka była areną największego natężenia konfliktów zbrojnych na świecie².

Od wielu lat jednym z punktów konfliktogennych na mapie świata pozostaje teren Afryki Północno-Wschodniej. Obszar obejmujący Sudan, Etiopię, Erytreę, Dżibuti i Somalię nazywany jest współcześnie „Rogiem Afryki”. Powstanie tej nazwy wiąże się z geograficznym ukształtowaniem terenu oraz wskazuje na dziejowo-kulturową łączność mieszkańców tworzących tu specyficzną wspólnotę regionalną. Termin ten funkcjonuje głównie w literaturze naukowej i czasopiśmiennictwie. Jako przykład wymienić można dwa tytuły: „Horn of Africa” wydawany w Uppsali oraz „Northeast African Studies” publikowany przez Michigan State University w Stanach Zjednoczonych Ameryki³.

¹ *Encyklopedia politologii. Stosunki międzynarodowe*, t. 5, pod red. T. Łoś-Nowak, Kraków 2002, s. 174.

² <http://editors.sipri.se/pubs/yb01/ch1.html>.

³ J. Mantel-Niećko, *Wstęp*, [w:] *Róg Afryki. Historia i współczesność*, red. J. Mantel-Niećko, M. Ząbek, Warszawa 1999, s. 15.

Poszczególne państwa leżące w Rogu Afryki nękane były w historii wieloma konfliktami, zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. W ostatnim półwieczu w Rogu Afryki największe napięcie społeczno-polityczne miało miejsce pomiędzy Etiopią a Erytreą. Decyzja parlamentu w Asmarze z 15 XI 1962 r. o likwidacji federacji i zrzeczeniu się autonomii, wymuszona przez władze w Addis Abebie, spowodowała wybuch trzydziestoletniej wojny domowej. Związane z rozpadem bloku państw socjalistycznych kształtowanie się nowego ładu międzynarodowego doprowadziło 23 V 1993 r. do proklamacji niepodległości Erytrei. Pojawiła się nadzieja na poprawę bezpieczeństwa w rejonie Rogu Afryki. Poprawa stosunków międzynarodowych na linii Asmara – Addis Abeba wskazywała na całkowite wygaszenie dotychczasowych konfliktów. Jednak w 1998 r. nastąpił niespodziewany atak wojsk erytrejskich na terytorium Etiopii, co doprowadziło do kolejnego konfliktu zbrojnego

Celem niniejszego opracowania jest analiza nieustabilizowanej sytuacji politycznej i zagrożeń dla pokojowego współistnienia Etiopii i Erytrei pozostających w etiopsko-erytrejskim konflikcie zbrojnym w latach 1998-2000⁴. By rozwinąć postawione zagadnienia, sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jak historyczne uwarunkowania oraz bezpośrednie czynniki doprowadziły do eskalacji napięcia zbrojnego na granicy etiopsko-erytrejskiej?
2. Jak kształtowała się sytuacja polityczna w Etiopii i Erytrei w przededniu wybuchu wojny w Rogu Afryki?
3. W jaki sposób ewoluował konflikt etiopsko-erytrejski oraz jakie wypracowano rozstrzygnięcia, by ustabilizować sytuację polityczną i wprowadzić na trwałe pokój?
4. Jakie są krótko- i długotrwałe konsekwencje konfliktu etiopsko-erytrejskiego oraz ewentualne kierunki rozwoju regionalnego?

Poddanie analizie politologicznej hipotezy niniejszego studium oraz zastosowanie w badaniu elementów metody historycznej⁵ pozwoli poznać uwarunkowania konfliktogenego napięcia pomiędzy Etiopią a Erytreą.

Historyczne uwarunkowania konfliktu w Rogu Afryki

Historyczne losy Etiopii i Erytrei od wieków były ściśle ze sobą związane. Teren obu istniejących dziś państw w starożytności był miejscem narodzin regionalnego mocarstwa Aksum istniejącego pomiędzy III-IV a VIII-X w. n.e. Wpływy kultur i cywilizacji świata antycznego – północno-wschodniej Afryki, przedislamskiej cywilizacji południowego Półwyspu Arabskiego i wczesnego chrześcijaństwa śródziemnomorskiego – doprowadziły do uformowania się i wyodrębnienia etiopskiej państwowości⁶. Władza cesarska w Etiopii, mimo kryzysu w X w., podtrzymana została przez władców państwa istniejącego w górach Lasta. U schyłku XIII w. w cesarstwie dominującą politycznie grupą etniczną stali się Amharowie, którzy

⁴ Por. *A long way to peace & justice: the Ethiopia-Eritrea conflict as reported by the world media*, red. M. Zekeriya, M. Mitiku, Addis Abeba 2002.

⁵ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 1998, s. 72-82.

⁶ A. Bartnicki, J. Mantel-Niećko, *Historia Etiopii*, Wrocław 1971, s. 21-31.

pretendowali do starożytnego, aksumskiego rodowodu, legitymizującego prawo do sterowania państwem i hegemonii nad innymi mniej lub bardziej zorganizowanymi politycznie sąsiadami. Analogiczne roszczenia zostały wysunięte przez mieszkańców zamieszkujących tereny współczesnej Erytrei, czujących się prawowitymi dziedzicami Aksum. To poczucie przynależności stanowiło jedną z ważnych motywacji politycznych, która w dziejach Abisynii (od XIV w. było to określenie państwa używane naprzemiennie z Etiopią) powodując rywalizację o władzę w państwie między północą a południem⁷.

Cesarstwo abisyńskie, zamieszkiwane przez liczne grupy etniczne, nie było wewnątrznie jednolite. Do połowy XIX w. władza w Etiopii realizowała model decentralistyczny. Cesarze uznawali samodzielność i nie ingerowali w wewnętrzne sprawy dzielnic, dopóki wywiązywały się one z należnych danin i nie wszczynały buntów. Od połowy XIX w. władcy etiopscy dążyli do pozbawienia samodzielności i maksymalnego podporządkowania dzielnic władzy centralnej, chcieli ujednoczenia państwa i oparcia władzy na modelu centralistycznym. Koncepcja unifikacji władzy była żywa przez około 150 lat – do 1991 r.

Zapoczątkowany przez cesarza Teodora II w połowie XIX stulecia proces jednoczenia państwa w granicach historycznego cesarstwa Aksum powstrzymywał trwający w Afryce do połowy XX w. proces kolonizacji. Etiopia pozostała jedynym niepodległym państwem w okresie kolonializmu afrykańskiego. Pod rządami cesarza Menelika II Etiopczycy dokonali na początku XX w. licznych podbojów, między innymi zdobyli królestwo Keffa oraz państwo Dżimma, ustalali granice południowe, wschodnie i zachodnie Etiopii, które przetrwały do czasów współczesnych⁸. Unifikacji nie poddawało się wybrzeże Morza Czerwonego, ponieważ pozostawało pod władzą kolonialną Włochów.

Ekspansja włoska w rejonie Morza Czerwonego rozpoczęła się 15 XI 1886 r., po otwarciu Kanału Sueskiego, kiedy włoskie towarzystwo żeglugowe Rubattino zakupiło od regionalnego sułtana terytorium, na którym współcześnie położony jest port Assab. Obszar położony na wybrzeżu Morza Czerwonego w niedługim czasie przejął rząd włoski. Popierając aspirującego do cesarskiego tronu Menelika – króla dzielnicy Szeua, Włosi przygotowywali ekspansję w głąb terytorium etiopskiego. Po objęciu władzy przez Menelika II, który, zainteresowany poszerzeniem terytorium cesarstwa na południu i zachodzie, zrezygnował z walki o dostęp Etiopii do morza, doszło do podpisania 2 V 1889 r. traktatu w Uccialli. W traktacie przewidziano wieczysty pokój i przyjaźń oraz akceptację obecności Włochów na wybrzeżu Morza Czerwonego. Ekspansja Włochów doprowadziła do konfliktu, który zakończył się 26 X 1886 r. podpisaniem traktatu pokojowego w Addis Abebie. Mimo zwycięstwa armii etiopskiej, w traktacie z 1908 r. przewidziano uznanie proklamowanej w 1900 r. kolonii włoskiej, którą nazwano Erytreą, oraz wyznaczenie granicy między włoskim terytorium a Etiopią na rzekach Mereb, Belesa i Muna⁹. Władcy Etiopii mimo podpisania traktatu nie zrezygnowali z odzyskania dostępu do Morza Czerwonego. Stara-

⁷ J. Mantel-Niećko, *Etiopia od początku dziejów do 1991 roku*, [w:] *Róg Afryki...*, s. 184-187.

⁸ *Ibidem*, s. 191.

⁹ D. Hartleb-Wroczyńska, *Powstanie państwa erytrejskiego*, [w:] *Róg Afryki...*, s. 239-240.

nia cesarza Hajle Sellasje, sprawującego w latach 1930-1974 władzę w Etiopii, doprowadziły do uchwalenia 2 XIII 1950 r. Rezolucji 390 A (V), w której Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) zalecało włączenie Erytrei do Etiopii jako autonomicznej prowincji¹⁰. Erytrea z własnym rządem, parlamentem i konstytucją przetrwała 12 lat. 14 XI 1962 r. parlament erytrejski zaakceptował rozwiązanie umowy federacyjnej¹¹. Decyzja podjęta została pod wpływem nacisków, wywieranych na parlament erytrejski przez władze etiopskie, objawiających się zastraszaniem i aresztowaniami parlamentarzystów erytrejskich przeciwnych ustanowieniu państwa unitarnego.

Decyzja rozwiązująca stosunek federacyjny Etiopii z Erytreą rozpoczęła trwającą 30 lat wojnę domową. Cesarz starał się załagodzić konflikt. Narastające w społeczeństwie etiopskim (w związku z etiopsko-erytrejską wojną domową) negatywne nastroje doprowadziły w 1974 r. do pozbawienia Hajle Sellasje władzy.

Nowe socjalistyczne władze Etiopii, których siły wojskowe wspomagał Związek Radziecki, powstrzymały militarne działania Erytrejskiego Frontu Wyzwolenia (Eritrean Liberation Front – ELF), wypartego jako siła militarna w 1983 r. przez Front Wyzwolenia Ludu Erytrei (Eritrean People's Liberation Front – EPLF) oraz Tigrajskiego Frontu Wyzwolenia Narodowego (ewoluującego w Etiopski Ludowo-Rewolucyjny Front Demokratyczny (Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front – EPRDF). Po 1985 r., kiedy do władzy w Związku Radzieckim doszedł Michaił Gorbaczow, Moskwa zaczęła preferować rozwiązania pokojowe i wycofała się z pomocy dla rządu w Addis Abebie. Początek lat 90. XX w., w związku z kryzysem dotychczasowych władz etiopskich, przyniósł antyrządową ofensywę ERPDF oraz zakończony powodzeniem atak partyzantów erytrejskich na strategiczne punkty w Erytrei¹². 26 V 1991 r. EPLF zdobyła stolicę Erytrei Asmarę, a dzień później EPRDF wkroczyło do Addis Abeby. Ogłoszenie niepodległości Erytrei nastąpiło 23 V 1993 r., po referendum w którym 99,8% głosujących opowiedziało się za suwerennością państwa¹³.

Tak zakończyła się trwająca blisko 30 lat wojna domowa oraz rządy komunistyczne. Etiopia straciła dostęp do morza, a przyjmując w konstytucji z 8 XII 1994 r. nazwę Demokratyczna Federacyjna Republika Etiopii, ostatecznie porzuciła dążenie do unifikacji państwa. Liczący prawie osiemnaście stuleci mariaż Etiopii i Erytrei, wzmocniony wspólną walką z reżimem socjalistycznym, pozostał wciąż bardzo silny. Wzajemna pomoc dawała Etiopii i Erytrei nadzieję na stopniowy rozwój i wzmocnienie pozycji obu państw na arenie międzynarodowej.

Początek lat 90. XX w. to okres współpracy między państwami. Premier Etiopii Meles Zenawi (Zenawi) wraz z prezydentem Erytrei Isajasem Afewerki mieli stać się gwarantami stabilizacji promując w państwach wartości demokratyczne

¹⁰ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych 390 A (V) z 2 XII 1950.

¹¹ E. Gayim, *The Eritrean question. The conflict between the right of self-determination and the interests of states*, Uppsala 1993, s. 364-394

¹² M. Leśniewski, *Konflikt na wybrzeżu Morza Czerwonego – Erytrea 1961-2000*, [w:] *Zarys dziejów Afryki i Azji*, pod red. A. Bartnickiego, Warszawa 1996, s. 495-503.

¹³ S. Gebru, *Konflikt etiopsko-erytrejski*, [w:] *Zbrojne konflikty i spory międzynarodowe u progu XXI wieku*, pod red. W. Malendowskiego, Wrocław 2003, s. 229-230.

w sferze politycznej oraz mechanizmy wolnorynkowe w gospodarce, a te stanowiły modelowy wzór dla pozostałych krajów Rogu Afryki. Etiopia zachowała dostęp do erytrejskich portów (Massaua i Assab), a Erytrea utrzymała na własnym terytorium etiopską walutę birra¹⁴, co znacznie ułatwiało kontakty handlowe. Erytrea w okresie kolonizacji włoskiej stała się obszarem rozwiniętym gospodarczo i społecznie. Poziom ekonomiczny był wyższy niż w Cesarstwie, jednak trzydzieści lat wojny domowej i socjalistyczny reżim Mengyustu Hajle Marjama sprawiły, że sytuacja regionu uległa pogorszeniu.

Lata 1992-1997 stanowią w Etiopii i Erytrei okres walki z kryzysem ogarniającym całą gospodarkę. Oba państwa postrzegano wówczas w zakresie współpracy gospodarczej jako największych sojuszników w Afryce. Pomoc ekonomiczna z zagranicy w postaci pożyczek, otwarcie dla obcych inwestycji, a także rozważne działania rządów wpływały na stopniową poprawę poziomu ekonomicznego. Polityka proamerykańska oraz promowanie interesów Zachodu w Afryce Wschodniej powodowały, że Etiopia i Erytrea miały szansę na odbudowę struktur politycznych i gospodarczych. Proces ten został jednak zahamowany w 1998 r., gdy wojska erytrejskie wtargnęły na terytorium etiopskie, rozpoczynając kolejny wyniszczający konflikt zbrojny.

Współpraca gospodarcza pomiędzy Etiopią i Erytreą trwała tylko 5 lat. Większość społeczeństwa etiopskiego, zwłaszcza intelektualści, oficjalnie sprzeciwiała się działaniom rządu zdominowanego przez Tigrajczyków, przestrzegając przed wynikającym z utraty dostępu do morza zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki. Wysuwano oskarżenia pod adresem wspomagającego państwo erytrejskie w odbudowie zrujnowanej gospodarki premiera Melesa Zenawi, któremu zarzucono brak zaangażowania w rozwój kraju oraz zezwalanie na zbyt dużą ingerencję Erytrejczyków, którzy zajmowali prominentne stanowiska w Etiopii, w życie gospodarcze i polityczne kraju. Wzrastało niezadowolenie najliczniejszych etiopskich grup etnicznych – Amharów i Oromo, które czuły się dyskryminowane jeśli chodzi o udział w rządzeniu krajem¹⁵.

W 1997 r. nastąpiły niekorzystne zmiany w etiopsko-erytrejskich kontaktach handlowych. Rząd Etiopii ustanowił wysokie taryfy celne na towary pochodzące z Erytrei, wskazując na konieczność ochrony etiopskiego przemysłu przed tańszymi produktami erytrejskimi. W odpowiedzi Erytrea zdecydowała się wprowadzić własną narodową walutę, twierdząc, że dalsze utrzymywanie unii walutowej prowadzi do wzrostu cen na eksportowane erytrejskie produkty. Dotychczasowe powiązania handlowo-gospodarcze uległy osłabieniu, a strona etiopska potraktowała krok rządu w Asmarze jako nieprzyjazny. Polityka walutowa sąsiada zaczęła bowiem zagrażać stabilności birrai etiopskiej gospodarki. Addis Abeba zażądała dokonywania rozliczeń wzajemnych w walutach wymiennalnych. Konsekwencją decyzji władz w Addis Abebie i Asmarze było pogłębienie stagnacji w obustronnych stosunkach i stopniowa reorientacja Etiopii w dziedzinie usług transportowych w kierunku Dżibuti, którego

¹⁴ W. Lizak, *Etiopia-Erytrea: wojna w Rogu Afryki*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, pod red. J. J. Milewskiego, W. Lizaka, Warszawa 2002, s. 226.

¹⁵ S. Gebru, *op. cit.*, s. 230-231.

stolica (Dzibuti) stała się głównym portem obsługującym etiopski handel zagraniczny. Zerwanie powiązań gospodarczych odbiło się niekorzystnie na dochodach wielu obywateli etiopskich i erytrejskich, zaangażowanych w obsługę wzajemnego handlu oraz handlu przygranicznego, i stało się jednym z czynników powodujących wzrost nastrojów nacjonalistycznych po obu stronach¹⁶.

Nacjonalizm, czyli zespół poglądów, ideologia lub postawy społeczno-polityczne narodu przyznającego sobie szczególną wartość w historii, kulturze i rozwoju cywilizacyjnym, związany jest z tendencją narodów do samostanowienia, posiadania własnego państwa, silnym poczuciem odrębności państwowej, wzmocnionym często przez idee etniczne, religijne i rasowe¹⁷. Erytrejski i etiopski nacjonalizm miał szczególny charakter. Przywódcy erytrejscy odwoływali się do wspólnoty losów ukształtowanej w epoce kolonialnej, co oznaczało negację wielowiekowych związków ziem wchodzących w skład Erytrei i Etiopii w okresie poprzedzającym włoski kolonializm¹⁸. Nacjonalizm w żadnym z państw nie mógł opierać się na czynniku etnicznym, ponieważ oba zamieszkuje kilka odrębnych wspólnot etnicznych, posługujących się różnymi językami, a ziemie zamieszkiwane przez Tigrajczyków, czyli grupę etniczną sprawującą władzę polityczną w Etiopii, położone są zarówno na terytorium Etiopii jak i Erytrei. „Zamieszkujący Erytreę ludzie z plemienia Tigre – ocenia Gerard Prunier, pracownik jednostki naukowej zajmującej się badaniami mutacji współczesnych języków afrykańskich we francuskim Narodowym Centrum Poszukiwań Naukowych (Centre National de la Recherche Scientifique) – całkowicie się zmienili w okresie włoskiej kolonizacji i zdecydowanie różnią się od pobratymców z terenów Etiopii. Tigrajczycy etiopscy i erytrejscy posługują się tym samym językiem oraz są wyznawcami religii chrześcijańskiej (Kościoła koptyjskiego). Różnice sprowadzają się do stopnia uświadomienia i sposobu życia. Tigrajczycy mieszkający w Erytrei są nacjonalistami. Nacjonalizm wśród Tigrajczyków z Etiopii jest zjawiskiem marginalnym” – twierdzi Prunier¹⁹. Religia też nie może w żadnym z tych państw stanowić czynnika wzmacniającego nacjonalizm, ponieważ oba kraje zamieszkuje i chrześcijanie i wyznawcy islamu.

Nacjonalizm erytrejski, wyrosły na fali niezadowolenia z autokratycznych rządów etiopskich, zakładał istnienie podmiotowości politycznej wspólnoty zamieszkującej terytorium wyodrębnione jako region polityczny dzięki włoskiej władzy kolonialnej. Po 1993 r. rozbudzone nastroje nacjonalistyczne w Etiopii i Erytrei nie zmieniły się. Etiopskich żołnierzy, którzy trafili do erytrejskiej niewoli, traktowano z okrucieństwem; mordowano zwłaszcza oficerów. Ocaleni żołnierze, którzy oddali wcześniej większość swoich pozycji bez walki, do której zmuszał ich komunistyczny reżim, odsyłani byli do ojczyzny w niehumanitarnych warunkach. Represje ze strony rządu Erytrei dotknęły także ludność cywilną; około 100 tys. Etiopczyków zmuszono do opuszczenia utraconego terytorium. Rozdzielano małżeństwa mieszane. Starano się zatrzeć wszelkie powiązania z Etiopią, eksponowano przede wszystkim różnice

¹⁶ W. Lizak, *op. cit.*, s. 226.

¹⁷ C. Mojsiewicz, *Leksykon problemów międzynarodowych i konfliktów zbrojnych*, Wrocław 2001, s. 112.

¹⁸ Por. R. Lyob, *The Eritrean struggle for independence: domination, resistance, nationalism 1941-1993*, Cambridge-New York 1995.

¹⁹ R. Malik, *Odwet za przeszłość*, „Rzeczpospolita”, 19 II 1999, s. 6.

powstałe w okresie kolonializmu. Etiopia do 1997 r. nie działała podobnie, jednak po konflikcie o podłożu ekonomicznym, rozpoczęto deportację tysięcy Erytrejczyków, mieszkających po etiopskiej stronie granicy. Wszystkie zachowania podsycaly atmosferę wzajemnej wrogości²⁰.

Kryzys współpracy ekonomicznej oraz wzrost nastrojów nacjonalistycznych przesłanki, które doprowadziły do wybuchu etiopsko-erytrejskiego konfliktu zbrojnego. Kolejną przyczyną była nietrwałość sojuszu pomiędzy nowymi władzami Etiopii i Erytrei. Przyjazne stosunki nawiązane w czasie walki z reżimem Mengyustu Hajle Marjama już w okresie wojny domowej ostygły. Wszystko wskazywało na możliwość zaistnienia potencjalnych konfliktów interesów. Sojusz oznaczał wygaszenie obopólnych animozji, jak się później okazało – tylko na krótko. Problemy dotyczyły przede wszystkim kwestii granicznych, a dokładnie – spornej granicy między prowincją Tigray (obszar działania EPRDF) a terytorium Erytrei (gdzie o interesy walczył EPLF). Zarzewia konfliktu zostały wygaszone w sytuacji, gdy obie strony miały do osiągnięcia wspólny cel: obalenie komunistycznego rządu w Addis Abebie, jednak to potencjalne ognisko konfliktu w 1998 r. znowu rozgorzało. Był to kolejny spór terytorialny pomiędzy Etiopią a niepodległą Erytreą.

Kolejną przyczyną wybuchu wojny w Rogu Afryki była skomplikowana sytuacja polityczna w Etiopii i Erytrei w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybuch konfliktu zbrojnego²¹. Rozwój sytuacji politycznej w obu krajach po obaleniu reżimu Mengyustu Hajle Marjama bardzo był różny. Nowe władze w Addis Abebie utworzyły Tymczasowy Rząd Etiopii oraz Radę Reprezentantów, które miały funkcjonować w dwuletnim okresie przejściowym. Kluczową rolę w tworzeniu rządu przejściowego odegrał EPRDF; jego przewodniczący, Meles Zenawi, został wybrany prezydentem i przewodniczącym Rady Reprezentantów. W czerwcu 1994 r. (w okręgu Somali dopiero we wrześniu) odbyły się wybory do Zgromadzenia Konstytucyjnego, które rozpoczęło pracę 28 października. Liczne wiece, manifestacje i wnioski opozycji, nie przeszkodziły w zatwierdzeniu konstytucji, co nastąpiło 8 XII 1994 r.

W maju 1995 r. odbyły się pierwsze demokratyczne wybory parlamentarne w Etiopii (do Rady Reprezentantów oraz Rady Federalnej). Obserwatorzy lokalni i zagraniczni uznali, że zostały zorganizowane i przeprowadzone zgodnie z zasadami demokracji. Wybory wygrały ugrupowania związane z EPRDF, którego przewodniczący, Meles Zenawi, został premierem. Stanowisko prezydenta powierzono Negaso Diganie, wykładowcy uniwersytetu w Addis Abebie oraz przewodniczącemu Zgromadzenia Konstytucyjnego. Działania etiopskich władz, pomimo wielu zastrzeżeń co do urzeczywistniania standardów cywilizacji zachodniej (opozycja oskarża rząd Melesa Zenawi o przetrzymywanie więźniów politycznych, prześladowania dziennikarzy, a Amnesty International wskazuje na spadek liczby tytułów prasy niezależnej), zmierzały do realizacji modelu demokratycznego rozwoju politycznego²². W Etiopii istniał poważny problem dotyczący podziału władzy w Addis Abebie. Po raz pierwszy od wielu lat w Etiopii nie rządzą Amharowie, grupa etniczna z której wywodzili się

²⁰ S. Gebru, *op. cit.*, s. 231.

²¹ Por. *Combating terrorism in the Horn of Africa*, pod red. I. Rotberga, Washington 2005.

²² L. Lykowska, *Etiopia od lipca 1991 do 1998 roku*, [w:] *Róg Afryki...*, s. 203-230.

zarówno cesarze, jak i pułkownik Mengyustu. Rządy tigrajskich górali Amharowie odczuwali jako upokorzenie, a nawet okupację. W opinii opozycji ostatecznym celem Zachodu i jego tigrajsko-erytrejskich sojuszników było rozbitcie potęgi starożytnej Etiopii; w najbliższym czasie niepodległość mieliby ogłosić Somalijczycy, a następnie najliczniejsza grupa etniczna w kraju – Oromo. Gdy w rocznicę erytrejskiego referendum w Addis Abebie demonstrowali amharscy studenci, policja użyła broni palnej. Amharscy intelektualiści nie pogodzili się z utratą Erytrei. Erytrejska agresja stała się znakomitą okazją dla premiera Melesa Zenawi, który musiał udowodnić przywiązanie do Etiopii²³.

Polityczne uwarunkowania konfliktu

W innym kierunku rozwijała się sytuacja polityczna w Erytrei. W 1993 r., po uzyskaniu suwerenności zdecydowano o czteroletnim okresie przejściowym, kiedy to miały powstać zręby ustroju pluralistycznego i konstytucyjnego. Władzę ustawodawczą powierzono Zgromadzeniu Narodowemu, w skład którego weszli członkowie wykształconego z EPLF Ludowego Frontu na rzecz Demokracji i Sprawiedliwości (People's Front for Democracy and Justice – PFDJ). Głową państwa i szefem rządu został prezydent wybrany przez parlament, a urząd ten powierzono przewodniczącemu PFDJ – Isajasowi Afewerki²⁴. 23 V 1997 r. uchwalono konstytucję Erytrei, której wprowadzenie odroczone bezterminowo. Sytuacja w Erytrei zmierzała w kierunku utrwalenia systemu sprawowania władzy stworzonego na potrzeby okresu przejściowego, a prezydent Afewerki oskarżany był o wprowadzenie systemu autorytarnego w państwie erytrejskim.

Jednym ze środków legitymizacji dyktatury, której symptomy dostrzec można w Erytrei, jest podtrzymywanie tezy o istnieniu zagrożenia zewnętrznego, co ma na celu konsolidację mieszkańców wokół elit kreujących siebie na obrońców uzyskanej niepodległości. Po wojnie domowej została znaczna liczba kombatantów i weteranów, dla których w czasie pokoju zabrakło pracy. Gerard Prunier wskazuje jeszcze inny powód agresywności Erytrei. Podkreśla, że to najmłodsze państwo na kontynencie afrykańskim zawsze było znane z nacjonalizmu, dla którego utwierdzenia potrzebny był wróg, a rząd Erytrei ustawicznie go szukał.

W 1995 r. Erytrea, by zająć Hanisz na Morzu Czerwonym, wdała się w konflikt z Jemenem – państwem, które wspomagało bojowników Frontu Wyzwolenia Erytrei w walce o niepodległość najpierw z armią cesarza Hajle Sellasje, a następnie z wojskami Mengyustu Hajle Marjama. Spór o wyspy Hanisz znalazł rozwiązanie w Stałym Trybunale Rozjemczym w Hadze.

W kwietniu 1996 r. oddział wojsk erytrejskich wkroczył na terytorium sąsiedniego Dżibuti. Wybuch konfliktu został powstrzymany, gdy okazało się, że dojdzie do starcia z lepiej wyposażoną w środki militarne armią francuską, której wojska chroniły Dżibuti. Formalnym pretekstem do wybuchu konfliktu zbrojnego między Etiopią

²³ M. Meller, *Sprężyna zemsty*, „Polityka”, 20 VI 1998, s. 34-35.

²⁴ D. Hartleb-Wroczyńska, *op. cit.*, s. 266-268.

a Erytreą stał się spór o przebieg granicy w regionach Badme, Tserona, Alitena oraz Bure. Wynikał on przede wszystkim z odmiennej interpretacji przebiegu linii granicznej ustalonej na mocy traktatów zawartych w okresie kolonializmu w latach 1900, 1902 i 1908 pomiędzy Włochami a Etiopią. W latach 1991-1993, kiedy to Erytrea przygotowywała się do referendum niepodległościowego, oraz w okresie późniejszym, kiedy uzyskiwała suwerenność, ani strona erytrejska, ani strona etiopska nie ustaliły przebiegu granicy. 6 V 1998 r. sił zbrojne Erytrei wkroczyły na sporne terytoria²⁵.

Konflikt w Rogu Afryki zaskoczył obserwatorów międzynarodowych. Oba państwa są jedynymi w regionie wschodniej Afryki krajami rządzonymi przez chrześcijan²⁶. Wspólnie wspomagały walczące z reżimem w Chartumie chrześcijańskie organizacje na południu Sudanu. Erytrea i Etiopia, wraz z Ugandą, Rwandą i Kongiem, do chwili wybuchu konfliktu tworzyły wspólnotę interesów, skierowaną przeciwko starym, niedemokratycznym reżimom afrykańskim. Dzięki pomocy sojuszników i zgodności celów walki nowy szef państwa kongijskiego, Laurent Kabila, mógł obalić reżim Mobutu Sese Seko. Asmara i Addis Abeba blisko współpracowały ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki, skąd otrzymywały pomoc finansową.

Większość analizowanych faktów wskazuje na istnienie dwóch przyjacielskich państw, gwarantujących stabilizację w konfliktogennym regionie (do konfliktu w Sudanie dodać należy wojnę domową w Somalii), a nie na potencjalnych przeciwników. A jednak, kiedy 6 V 1998 r. wojska erytrejskie wkroczyły na terytorium Etiopii, władze w Addis Abebie uznały, że zachowanie grupy żołnierzy erytrejskich nie było konsultowane z rządem w Asmarze. Agresja okazała się tragiczną pomyłką czy buncem wojskowych. Decyzję o odebraniu Etiopii terytorium w rejonie Badme podjął prezydent Erytrei Isajasa Afewerki²⁷.

Do czasów współczesnych nie ustalono rzeczywistych przyczyn sporu. Terytoria sporne jako pozbawione walorów ekonomicznych lub strategicznych przez opinię publiczną nie są uważane za przyczynę sporu. Ryszard Malik, dziennikarz „Rzeczpospolitej” specjalizujący się w problemach Afryki i Azji, stwierdził, iż przyczyną konfliktu jest osobowość prezydenta Isajasa Afewerki, który w Erytrei decyduje o wojnie i pokoju. Osobiście dokonuje zamówień sprzętu wojskowego, niejednokrotnie z nielegalnych źródeł. Prezydent samodzielnie kieruje działaniami na froncie. Wyszkolony w Chinach przywódca jest doświadczonym strategiem, stawiającym przed państwem erytrejskim ambitne cele. Pragnie upokorzyć wielkie sąsiednie państwo, które przez ponad 30 lat powstrzymywało niepodległościowe dążenia Erytrejczyków. Zdaniem Ryszarda Malika, to osobowość Isajasa Afewerki, a nie spór terytorialny o małe skrawki należących do Etiopii obszarów wokół trzech miast: Badme, Zalambessa i w pobliżu portu Assab, jest prawdziwym powodem wojny²⁸. 6 V 1998 r. doszło do potyczki zbrojnej na granicy etiopsko-erytrejskiej w rejonie Badme. Nastąpiła wymiana strzałów między lokalnymi etiopskimi służbami porządkowymi a oddziałem żołnierzy erytrejskich. Dwa dni później w Addis Abebie ze-

²⁵ W. Lizak, *op. cit.*, s. 226-227.

²⁶ Por. J. Markakis, *The Horn of conflict*, „Review of African Political Economy” 2003, vol. 30.

²⁷ R. Malik, *Front wzdłuż granicy*, „Rzeczpospolita”, 6 VI 1998, s. 4.

²⁸ R. Malik, *Odwet* ..., s. 6.

brała się komisja etiopsko-erytrejska, powołana w celu zbadania kwestii granicznej oraz wyjaśnienia incydentu z Badme. Ustalono, że wojska erytrejskie wycofają się z zajętych pozycji, a spór zostanie rozstrzygnięty w drodze mediacji pokojowych. Tymczasem 12 maja kolejne erytrejskie oddziały wojskowe wkroczyły do Badme. Rozmowy między Melesem Zenawi a Isajasem Afewerki nie przyniosły rezultatu. W związku z sytuacją zaistniałą na granicy parlament etiopski wydał rezolucję, w której potępił erytrejską agresję oraz nakazał mobilizację wojska w zagrożonym regionie²⁹.

Pierwsze rokowania pokojowe rozpoczął 17 V 1998 r. prezydent Dżibuti Hasan Guled Apitodon, który spotkał się z prezydentami obu walczących stron. Negocjacje rozpoczęły też równolegle Rwanda i Stany Zjednoczone Ameryki. Specjalny wysłannik Waszyngtonu Jesse Jackson, zastępca sekretarza stanu do spraw Afryki Susan Rice oraz wiceprezydent Rwandy Paul Kagame przedstawili sześciopunktową propozycję, którą poparła Organizacja Jedności Afryki. Najistotniejsze punkty dotyczyły: pokojowego rozwiązania konfliktu, opuszczenia przez Erytrejczyków Badme, wyrażenia zgody na wysłanie niezależnych obserwatorów w rejon konfliktu oraz wyznaczenie ostatecznej granicy przez kartografów ONZ. Strona etiopska w pełni zaakceptowała plan, a Erytrea w całości go odrzuciła³⁰.

Kiedy świat szukał politycznego rozwiązania sporu, na granicy etiopsko-erytrejskiej trwały zacięte walki. W maju i czerwcu nastąpiło rozszerzenie działań militarnych. Wojska Erytrei posuwały się w głąb terytorium przeciwnika, a lotnictwo etiopskie odpowiadało nalotami bombowymi na strategiczne obiekty w Asmarze, Adigrat oraz porcie Assab. 26 VI 1998 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ zaapelowała do obu państw o zaprzestanie działań militarnych i podjęcie rozmów pokojowych. Sukcesy armii erytrejskiej na froncie nie pozwalały na modyfikację stanowiska przez żadną ze stron – Etiopczycy nie chcieli przystąpić do negocjacji do czasu wycofania wojsk erytrejskich, natomiast Isajas Afewerki dążył do utrwalenia panowania Erytrei na zajętych obszarach. Walki w okolicach Badme, Zalambessy oraz wzajemne bombardowania budynków cywilnych trwały do sierpnia 1998 r., kiedy to zarówno Etiopia, jak i Erytrea zminimalizowały akcje zbrojne. Opinia publiczna nie wierzyła, że wojna zakończy się w sytuacji, gdy żadne z państw nie osiągnęło założonego celu. Ponadto Meles Zenawi, uważany dotychczas za zbyt ugodowego w stosunku do Erytrei, musiał udowodnić, że umie bronić swojego państwa. Negocjatorzy próbowali osiągnąć konsensus na linii Asmara – Addis Abeba przed wybuchem kolejnej fazy konfliktu³¹.

Pierwsze starcie armii obu zantagonizowanych państw przyniosło okupację spornego terytorium przez siły erytrejskie. Wynik pierwszej fazy konfliktu można uznać za niespodziewany, biorąc pod uwagę dysproporcje potencjałów gospodarczych, ekonomicznych i militarnych obydwu krajów. Etiopia liczy ponad 60 mln mieszkańców, zajmuje terytorium o powierzchni 1104,3 km², a wskaźnik produktu

²⁹ L. Lykowska, *op. cit.*, s. 231.

³⁰ S. Gebru, *op. cit.*, s. 233.

³¹ *Eritrea and Ethiopia: Spit and slug*, „The Economist Magazine”, 17 IX 1998, www.geocities.com/%7dogmawi/News/News_Sep20_Economist.html.

krajowego brutto (PKB) w 1998 r. wynosił 6,5 mld USD, podczas gdy Erytreę (117,6 km²) zamieszkuje 3,8 mln ludzi, a wskaźnik PKB w tym samym roku wynosił 650 mln USD. Różnice wynikające z wyżej wymienionych wskaźników nie przekładają się bezpośrednio na potencjał militarny obu stron, mimo że w dłuższej perspektywie określały szanse i możliwości technicznej modyfikacji armii, do której zarówno Etiopia, jak i Erytrea przystąpiły w okresie zminimalizowania działań wojennych³².

Do kolejnej eskalacji walk na spornej granicy doszło 6 II 1999 r., kiedy to wojska etiopskie, dążąc do odzyskania kontroli nad utraconym terytorium, podjęły działania militarne w rejonie Badme. Dwa dni później Etiopczycy rozpoczęli ofensywę na dwóch kolejnych frontach, w okolicach miast Zalambessa oraz Bure. Walki toczyły się na całej granicy, jednak do najkrwawszych doszło w rejonie Tserona. 14 III 1999 r. wojska etiopskie przypuściły kolejny zmasowany szturm na pozycje wroga. Bitwa, na zaminowanym uprzednio obszarze, trwała trzy dni; poległo 13 tys. ludzi. Ofensywa przesunęła front o 150 m i ustaliła przebieg jego linii w rejonie Tserona aż do czasu etiopskiej ofensywy 12 V 2000 r. Bitwa w rejonie Tserona była jedną z serii starć, które trwały na całym froncie przez prawie rok³³. W grudniu 1999 r. walki po raz kolejny zostały okresowo zminimalizowane.

Rada Bezpieczeństwa ONZ po wybuchu kolejnego etapu konfliktu 10 II 1999 r. przyjęła rezolucję nr 1227, w której zalecono natychmiastowe zaprzestanie dostaw broni do Etiopii i Erytrei. Rezolucja wskazywała wyraźnie na dążenie wspólnoty międzynarodowej do powstrzymania dalszej eskalacji walk i była próbą wywarcia nacisku na obie strony, by te zajęły bardziej kompromisowe stanowisko. Po ofensywie etiopskiej, wobec uwidaczniających się symptomów wojskowej przewagi strony etiopskiej na froncie, rząd w Asmarze zaczął przejawiać bardziej ugodowe stanowisko. Władze kraju w liście skierowanym do członków Rady Bezpieczeństwa ONZ, wyraziły zgodę na przyjęcie tzw. Porozumienia Ramowego, które zostało przygotowane 17 grudnia 1998 r. podczas sesji Centralnego Organu Mechanizmu Prewencji, Opanowywania i Rozwiązywania Konfliktów Organizacji Jedności Afrykańskiej (opartego na planie rwandyjsko-amerykańskim, wówczas przyjętym przez Addis Abebę). Równocześnie nastąpiło usztywnienie stanowiska Etiopii, której władze dążyły do uzyskania jak najbardziej korzystnej pozycji przetargowej przed ewentualnymi rozmowami pokojowymi. Etiopia zwlekała także z przyjęciem uzupełnionego Porozumienia Ramowego, żądała gwarancji powrotu do *status quo* sprzed 6 V 1998 r. oraz wyrażała obawy, że planowana operacja pokojowa ONZ może zagrozić suwerenności państwa (Etiopia opowiadała się za misją obserwacyjną zorganizowaną przez OJA)³⁴.

W 1999 r. Etiopia przeznaczyła na zbrojenia 467, a Erytrea 236 mln USD. Na finansowanie działań zbrojnych wydawano co najmniej 1 milion dolarów dziennie, w tym środki z funduszy pomocowych Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Erytrea i Etiopia dysponowały nowoczesnymi myśliwcami produkcji francuskiej Mirage-2000 i amerykańskimi F-18. Erytrea posiadała sześć

³² W. Lizak, *op. cit.*, s. 227.

³³ A. Smolczyk, *Verdun na pustyni*, „Der Spiegel” [przedruk w: „Forum”, 1 VIII 1999, s. 12].

³⁴ W. Lizak, *op. cit.*, s. 233-234.

samolotów MiG-29, a Etiopia 8 maszyn Suchoj-27. Na wyposażeniu armii erytrejskiej znajdowały się włoskie bombowce Aermacchi i fińskie Redigo, a siły lotnicze Etiopii dysponowały około trzydziestoma maszynami typu MiG-21 oraz MiG-23³⁵. Zasoby arsenałów groziły rozwojem wojny między obu państwami, a co za tym idzie – wzrostem liczby zabitych i rannych o dziesiątki tysięcy. By zapobiec ciągłemu dozbrajaniu Etiopii i Erytrei, Rada Bezpieczeństwa ONZ podjęła decyzję (rezolucja nr 1298 z 17 V 2000 r.) o wprowadzeniu dwunastomiesięcznego embarga na dostawę broni i sprzętu bojowego do obu krajów zaangażowanych w konflikt.

Próby pokojowego rozwiązania konfliktu

12 V 2000 r. – w drugą rocznicę zajęcia Badme przez Erytrejczyków – Etiopia przystąpiła do ofensywy. Dodatkowym powodem agresji była potrzeba spektakularnego sukcesu rządu w związku ze zbliżającymi się wyborami do etiopskiego parlamentu. Stagnacja na froncie do niczego nie prowadziła, obniżało się jedynie morale żołnierzy. Gospodarka etiopska nie była w stanie udźwignąć ciężaru wojny. Społeczeństwo było zdeprimowane faktem, że niewielka Erytrea przez dwa lata okupuje etiopską ziemię, a wojska etiopskie nie potrafią zmusić agresora do wycofania się. Siły zbrojne Etiopii atakowały cele zlokalizowane na terytorium Erytrei, powodując znaczne straty przeciwnika. Po odzyskaniu okupowanych terenów, głównym celem Etiopczyków stało się osłabienie potencjału militarnego Erytrei, by w przyszłości nie stanowiła ona poważniejszego zagrożenia. W obliczu groźby utraty portów Assab i Massaua oraz zajęcia przez Etiopczyków Asmary Isajas Afewerki wyraził chęć przystąpienia do rozmów. Po raz pierwszy zmienił stanowisko i nie odrzucał planu zaproponowanego przez OJA³⁶.

31 V 2000 r. premier Meles Zenawi oświadczył, że Etiopia osiągnęła zakładane cele, przede wszystkim odzyskała utracone na rzecz Erytrei tereny, i jest gotowa do uregulowania wszystkich problemów na drodze pokojowej, a nawet do rozpoczęcia z Erytreą bezpośrednich negocjacji. Rokowania pośrednie z udziałem krajów trzecich rozpoczęły się 29 V 2000 r. w Algierze. Etiopia domagała się zmiany planu pokojowego Organizacji Jedności Afrykańskiej – „dostosowania go do nowych realiów w terenie”, jak stwierdził szef dyplomacji etiopskiej Sejum Mesfin. W planie OJA przewidziano, że obie strony wycofają się na pozycje zajmowane przed majem 1998 r., gdy doszło do wybuchu konfliktu³⁷. Etiopia zaakceptowała przedłożony plan, jednak po sukcesach wojskowych Addis Abeba uznała, że może prowadzić negocjacje z pozycji siły i stawiać polityczne warunki. Etiopczyki po przybyciu do Algieru oświadczyli, że „negocjują, walcząc i walczą, negocjując”³⁸.

18 VI 2000 r. w Algierze podpisano porozumienie o zaprzestaniu działań wojennych, na mocy którego strony zgodziły się powstrzymać od dalszych walk

³⁵ R. Malik, *Odwet...*, s. 6.

³⁶ S. Gebru, *op. cit.*, s. 238-239.

³⁷ T. Fessehazion, *Shattered illusion, broken promise: essays on the Eritrea-Ethiopia conflict (1998-2000)*, Lawrenceville 2002.

³⁸ T. Stylińska, M. Tryc-Ostrowska, *Wojna się skończyła*, „Rzeczpospolita”, 1 VI 2000, s. 8.

i podjąć działania na rzecz pokojowego uregulowania konfliktu. Armia etiopska miała pozostać na obecnie zajmowanych pozycjach do czasu rozmieszczenia w rejonie przygranicznym żołnierzy sił międzynarodowych ONZ, działających pod auspicjami OJA. Wcześniej Etiopia musiała uzyskać od wspólnoty międzynarodowej gwarancję, że tereny opuszczone przez etiopskie wojska nie zostaną zajęte przez armię Erytrei. Rezolucją nr 1320 z 15 IX 2000 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ zwiększyła do 4 200 osób liczebność misji, której powierzyła zadanie kontrolowania realizacji przedsięwzięć przewidzianych porozumieniem algierskim, m.in. kontrolę wycofania armii etiopskiej z obszaru Erytrei, kontrolę dyslokacji wojsk etiopskich i erytrejskich poza 25-kilometrowy pas Tymczasowej Strefy Bezpieczeństwa, rozdzielającej oba kraje (utworzony na wyraźne żądanie Etiopii, tak aby terytorium etiopskie znajdowało się poza zasięgiem artylerii erytrejskiej), rozminowywanie obszarów przygranicznych³⁹.

W ciągu następujących sześciu miesięcy po podpisaniu porozumienia rozejmowego prowadzono negocjacje, które zakończyły się sformułowaniem i podpisaniem traktatu pokojowego, formalnie zażegnującego wojnę. Rozmowy toczyły się pod auspicjami OJA, a główną rolę odegrała dyplomacja algierska, wspierana przez Stany Zjednoczone Ameryki oraz ONZ. Traktat pokojowy został podpisany 12 XII 2000 r. przez premiera Etiopii Melesa Zenawi i prezydenta Erytrei Isajasa Afewerki, oraz – w charakterze gwarantów – amerykańską sekretarz stanu Madeleine Albright oraz sekretarza generalnego ONZ Kofiego Annana.

Strony zdecydowały o zakończeniu działań wojennych, przestrzeganiu zakazu użycia siły bądź groźby jej użycia w stosunkach wzajemnych oraz zadeklarowały gotowość do pełnej realizacji postanowień porozumienia rozejmowego. Sprawę rozstrzygnięcia przebiegu spornej granicy powierzono specjalnej komisji. Etiopia i Erytrea zobowiązały się zaakceptować decyzję komisji oraz uznać ją za wiążącą. Ponadto strony zdecydowały o zwolnieniu wszystkich więźniów wojennych oraz osób zatrzymanych podczas trwania konfliktu⁴⁰.

Wojnę toczyły dwa państwa zaliczane do najbardziej niebezpiecznych we współczesnym świecie. Konflikt dla obu stron okazał się wyniszczający. Jak napisano w „Financial Times”, Etiopia i Erytrea zachowały twarz, ale straciły wszystko, a przede wszystkim wzajemne zaufanie⁴¹. Liczba ofiar po obu stronach wyniosła według szacunków obserwatorów od 50 do 130 tys., podobna liczba osób została okaleczona. Znaczną część ofiar stanowiła ludność cywilna. Duża rozbieżność w szacunkach wynika z propagandy prowadzonej przez rządy obu państw. Do publicznej wiadomości podawano zawyżone straty strony przeciwnej. Największe straty poniosła ludność zamieszkująca terytoria zlokalizowane w rejonach ogarniętych walkami zbrojnymi, jednak również pozostałe obszary państw odczuły pośrednio skutki wojny.

³⁹ W. Lizak, *op. cit.*, s. 234-235.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 235-236.

⁴¹ *Eritrea/Ethiopia: Saving face losing all*, „Financial Times”, 20 VI 1998, www.geocities.com/%7dogmawi/News_Jun20_FTtimes.html.

Konsekwencje wojny erytrejsko-etiopskiej

Konflikt wywołał fale uchodźstwa: Erytrejczycy zamieszkujący w Etiopii i Etiopczycy zamieszkujący w Erytrei zostali zmuszeni do powrotu do ojczyzn, a działania zbrojne spowodowały przemieszczenia ludności wewnątrz państw, dając początek uchodźstwu wewnętrznemu. Przed wojną w Etiopii mieszkało 250-500 tys. Erytrejczyków, a w Erytrei ok. 100 tys. Etiopczyków. Oba państwa podają sprzeczne informacje, szacuje się jednak, że ok. 1,3 mln osób po obu stronach granicy zostało w brutalny sposób pozbawione majątków oraz zmuszone do opuszczenia miejsca zamieszkania. Etiopia i Erytrea dopuszczały się łamania prawa człowieka stosując przemoc wobec ludności cywilnej. Etiopia oskarżyła Erytreę o tworzenie obozów koncentracyjnych i ujawniła opatrzone życiorysami zdjęcia pomordowanych ofiar. Erytrea zaprzeczyła oskarżeniom, oświadczając, że Etiopczycy dobrowolnie gromadzili się w obozach, chroniąc się w ten sposób przed represjami. Obie strony wielokrotnie bombardowały obiekty cywilne, erytrejskie bomby trafiły między innymi szkołę w Mekele, zabijając około 51 osób (wśród ofiar znajdowały się dzieci), natomiast etiopskie bomby zrzucono na obozy uchodźców w Laili Deda. Oba państwa działały w sposób niehumanitarny i wyniszczający obywateli swoich oraz przeciwnego państwa⁴².

W wyniku konfliktu gospodarka obu krajów poniosła dotkliwe straty Etiopia i Erytrea musiały ograniczyć środki budżetowe i inwestycyjne w związku z potrzebami wojennymi. Ciągłe dozbrajanie i utrzymanie dwustutysięcznych armii w gotowości przez ponad dwa lata obciążało budżety Erytrei i Etiopii na setki milionów dolarów, które w pokojowych warunkach mogły być przeznaczone na rozwój gospodarczy. Oba kraje poniosły straty z tytułu ograniczenia wzajemnego handlu, który w Erytrei przed wybuchem wojny stanowił ok. dwie trzecie obrotów zewnętrznych. Zerwanie powiązań transportowo-komunikacyjnych przyniosło straty portom erytrejskim, a Etiopię zmusiło do odbudowy szlaków transportowych łączących kraj z portem w Dżibuti⁴³. Nadzieją na przezwycięzenie zapaści gospodarczej jest dla obu państw przede wszystkim konsekwentna realizacja przez elity polityczne programów reform. Wsparcie zewnętrzne jest znaczną pomocą a właściwe jej wykorzystanie pozwoli na przezwycięzenie problemów społeczno-gospodarczych.

Problemy gospodarcze pogłębiła również susza, która na przełomie wieków po raz kolejny dotknęła państwa Rogu Afryki. Według bilansu sporządzonego przez władze etiopskie ponad 400 osób, w większości dzieci, zmarło z głodu w marcu 2000 r., czyli w okresie poprzedzającym ostateczną ofensywę Etiopii w regionie Gode, na południowym wschodzie Etiopii. Pomoc zadeklarowały: Stany Zjednoczone Ameryki, Kanada, Holandia, Niemcy, Francja. Waszyngton obiecał wysłać 650 tys. ton żywności do państw nękanych suszą, w rejon wschodniej Afryki, gdzie głodowało 18 milionów osób, z czego 10 milionów w Etiopii. W sumie wspólnota mię-

⁴² S. Gebru, *op. cit.*, s. 240.

⁴³ W. Lizak, *op. cit.*, s. 231.

dzynarodowa obiecała blisko milion ton żywności dla Etiopii; ilość ta, według szacunków, miała zlikwidować zjawisko głodu⁴⁴.

W świecie istnieje wola polityczna i przyzwolenie społeczne na niesienie pomocy: nie ma jednak skutecznej metody transportu żywności do państw dotkniętych zjawiskiem głodu. W głodującym Rogu Afryki obserwuje się brak infrastruktury w postaci nowoczesnych lotnisk, portów, dróg, linii kolejowych. Port w Dżibuti może przyjąć miesięcznie zaledwie 120 tys. ton towarów, somalijski port Berbera tylko 20 tys. ton. Erytrejskie porty Massaua i Assab zostały zniszczone w czasie działań wojennych, co też przekreśliło projekt utworzenia korytarza humanitarnego, który przebiegać miał przez terytoria Erytrei i Etiopii.

Wojna uniemożliwiała produkcję żywności. Pola nie mogły być nadal uprawiane, zapasy zostały zużyte, a z braku pożywienia padło 90% zwierząt. Plony nie mogły być zbierane, a zebrane, podobnie jak ocalałe bydło, były rekwirowane dla wojska. Całkowite wyczerpanie zapasów, nawet po zakończeniu konfliktu, wciąż uniemożliwia normalne funkcjonowanie gospodarstw. Brakuje bowiem ziarna na zasiew, gdyż to otrzymane, z powodu panującego głodu, przeznaczone jest do bezpośredniej konsumpcji. Głód panujący w Etiopii i Erytrei niemożliwy jest do opanowania w krótkim czasie.

Konflikt pomiędzy Etiopią i Erytreą ma negatywne skutki w stosunkach międzypaństwowych oraz międzyplemiennych w Rogu Afryki. Obie strony próbowały wykorzystać konflikt wewnętrzny w sąsiedniej Somalii do realizacji partykularnych celów strategicznych. Erytreja zaangażowała się w pomoc dla ugrupowań somalijskich, które bezpośrednio lub pośrednio podtrzymywały dążenia separatystyczne ludności somalijskiej zamieszkującej Etiopię, a dokładniej region Ogaden, gdzie od wielu lat toczyły się walki z etiopskim imperializmem. Erytrejczycy wspierali dążenia do samodzielności grupy etnicznej Oromo, zamieszkującej ok. 35% terytorium Etiopii, oraz islamskich fundamentalistów z organizacji Al-Itahad al-Islami, która prowadziła działania przeciw chrześcijańskim Etiopczykom⁴⁵. Rząd w Addis Abebie wspierał działania grupy etnicznej Afar, przeciwstawiającej się władzy Isajasa Afewerki, wywodzącego się z rejonu Tigraj⁴⁶. Rozbudzone przez Etiopię i Erytreę dążenia separatystyczne różnych grup etnicznych w obu państwach nie ustały z zakończeniem konfliktu. Stanowią współcześnie znaczną przeszkodę na drodze do odbudowy wewnętrznej jednolitości państw, gdyż dochodzi do sabotażu działań rządów w Addis Abebie i Asmarze.

Spór wykroczył poza granice państw i zaczął przenosić się na ludność pochodzenia etiopskiego i erytrejskiego zamieszkującą różne rejony świata, a zwłaszcza Stany Zjednoczone Ameryki i Europę Zachodnią. Aby przedstawić problemy Etiopii i Erytrei, emigranci urządzali demonstracje. W wielu miejscach doszło do starć i kilkakrotnie musiała interweniować policja. Emigranci, zwłaszcza erytrejscy, nie ograniczali się tylko do manifestowania, ale także w znaczący sposób wspierali

⁴⁴ K. Kowalski, *Pożywe liczy*, „Rzeczpospolita”, 11 IV 2000, s. 9.

⁴⁵ W. Lizak, *op. cit.*, s. 229-230.

⁴⁶ *Ethiopia-Eritrea – Brothers at war*, „Africa Confidential”, 11 IX 1998, www.geocities.com/%7dogma wi/News/News_Sep15_AfricaConf.html.

kraje finansowo⁴⁷. Rząd w Asmarze otrzymywał w czasie trwania konfliktu około 300 mln dolarów rocznie, więc ograniczenie napływu środków pieniężnych po zakończeniu wojny jeszcze pogłębiło zapaść państwa.

Sytuacja polityczna w Etiopii i Erytrei w czasie konfliktu nie uległa zmianie. Tymczasowy wciąż rząd w Asmarze rozpoczął prace nad ustawą, na mocy której pozwalano na zakładanie i legalne funkcjonowanie partii politycznych, innych niż rządząca PFDJ. Przygotowanie przepisów miało umożliwić przeprowadzenie w grudniu 2001 r. wolnych wyborów parlamentarnych w Erytrei. Ustawy, mimo że została przygotowana, nie uchwalono na czas, w skutek czego do wyborów nie doszło. Wejście w życie uchwalonej w 1997 r. konstytucji oraz wybory parlamentarne zaplanowane początkowo na grudzień 2001 r., zostały bezterminowo odroczone. Rząd tymczasowy jako przyczynę podał brak czasu wynikający z usuwania skutków wojny z Etiopią⁴⁸. Rzeczywistym powodem była chęć utrzymania władzy przez prezydenta Isajasa Afewerki, który poniósł największe straty polityczne w wyniku klęski w wojnie w Rogu Afryki. Stracił zaufanie rodaków oraz doprowadził do zniszczenia militarnego potencjału kraju. Stając się agresorem, zawiódł opinię międzynarodową, a wiązano z nim nadzieję na demokratyczne przemiany i stabilność w regionie. Zaistniałe okoliczności sprawiły, że Isajasa Afewerki, aby utrzymać władzę, musiał wprowadzić rządy dyktatorskie.

Odmienne przedstawiała się sytuacja polityczna w Etiopii. Mimo trwającej wojny z Erytreą, wybory parlamentarne odbyły się w terminie. Ponad 20 mln uprawnionych do głosowania wybierało 548 deputowanych do jednoizbowego parlamentu, a także rady w ośmiu stanach federalnych i dwóch wydzielonych regionach administracyjnych. Głosowanie zawieszono w regionie Somalii, gdzie życie ludności zostało całkowicie sparaliżowane z powodu suszy. Rządowe rozgłoszenie radiowe i prasa podawały informacje o sukcesach wojsk etiopskich, mające zwiększyć szansę odniesienia zwycięstwa przez koalicję 24 partii tworzącą EPRDF. Przeciwko rządzącemu blokowi wystąpiło 25 ugrupowań opozycyjnych, które mogły prowadzić otwartą kampanię wyborczą i brać udział w debatach telewizyjnych. Opozycja była jednakże nieskonsolidowana i za mało liczebna, aby odebrać EPRDF zwycięstwo. Zdobyła mimo to kilkadziesiąt mandatów, co pozwoliło jej na stworzenie bazy wyjściowej przed kolejnymi wyborami parlamentarnymi. Głosowanie potraktowano w Etiopii jako najważniejszy etap budowy podstaw państwa demokratycznego po kilku wiekach feudalizmu i 17 latach komunistycznej dyktatury. Premierem pozostał Meles Zenawi, przewodniczący EPRDF, a na stanowisko prezydenta 6 X 2001 r. został wybrany Girma Woldegiorgis, polityk również wywodzący się z EPRDF⁴⁹. Premier Meles Zenawi, któremu przed wybuchem konfliktu zbrojnego z Erytreą zarzuczano dążenie do wprowadzenia dyktatury o demokratycznej twarzy (ograniczał działania opozycji, zamykał opozycyjne gazety, jego tigrajski rząd nie współpracował z politykami innych grup etnicznych), zaczął akceptować demokratyczne struktury i porzucił dotychczasowe ograniczenia. Po zwycięskiej wojnie w Rogu Afryki zyskał popar-

⁴⁷ S. Gebru, *op. cit.*, s. 235.

⁴⁸ www.geoinfo.amu.edu.pl/wpk/factbook/geos/er.html.

⁴⁹ *Ibidem*.

cie rodaków i rozpoczął przeprowadzanie niezbędnych zmian i reform. Obecnie pojawia się coraz więcej głosów wysuwających zarzuty pod adresem dotychczasowych władz. Wiele z nich dotyczy również konfliktu z Erytreą.

Alemayehu Bekele, opozycyjny dziennikarz portalu internetowego Ethiomedia, prezentuje jedną z radykalniejszych postaw w debacie o wojnie w Rogu Afryki. Podstawowym zarzutem, który wysuwa pod adresem premiera Melesa Zenawi, jest niewykorzystanie w należyty sposób okazji jaką stało się pokonanie Erytrei. Bekele wyraża głośno często spotykany w społeczeństwie etiopskim pogląd, że po zwycięstwie należało zająć przejęte terytorium, odebrać suwerenność Erytrei oraz zdobyć dostęp do morza. Etiopczycy zrozumieli, że odniesione zwycięstwo nie jest równoznaczne z utrzymaniem regionu Badme w granicach Demokratycznej Federacyjnej Republiki Etiopii. Postanowienia traktatu pokojowego, podpisanego w Algierze, utwierdziły część obywateli Etiopii w przekonaniu, że Meles Zenawi, który ogłosił całkowite zwycięstwo, nie wykorzystał wszystkich możliwości, jakie ono dawało. Alemayehu wskazuje na zjawiska, które mogą doprowadzić do wybuchu kolejnego konfliktu między Etiopią i Erytreą, jako najważniejsze wymienia utrzymujące się dyktatury zantagonizowanych Melesa Zenawi i Isajasa Afewerki⁵⁰.

Do września 2003 r. specjalnej Komisji Granicznej, która miała ustalić przebieg linii oddzielającej terytoria obu krajów nie udało się zrealizować postawionego przed nią żądania. Po ogłoszeniu decyzji o wytyczeniu granicy między obu zwaśnionymi państwami demarkacja była już dwukrotnie odkładana. Etiopia nie wyraża zgody na przyznanie Erytrei regionu Badme i sabotuje prace Komisji. Erytreja oskarża Etiopię o utrudnianie prowadzenia operacji, która nie została sfinalizowana do końca 2003 r. Wytyczenie erytrejsko-etioipskiej granicy grozi wybuchem nowego konfliktu zbrojnego. Obie strony interpretują postanowienia pokojowego porozumienia z Algieru na własną korzyść. Zdaniem korespondenta BBC w Addis Abebie, Damiana Zane'a, nie jest prawdopodobne, by Etiopia zgodziła się na włączenie wioski Badme do Erytrei. Długość linii granicznej między obu państwami wynosi 900 km. Słabo zaludniona strefa graniczna nie posiada bogactw naturalnych, nawet ziemia w niej jest jałowa – nie ma znaczenia ekonomicznego. Szef misji rozejmowej ONZ gen. Robert Gordon powiedział BBC, że bez współpracy obu państw nie można rozpocząć demarkacji granicy. Póki co żywą granicę między obu krajami stanowi około 4 tys. żołnierzy sił pokojowych ONZ⁵¹.

Komisji udało się dokonać wstępnej delimitacji granic, czyli ustalenia przebiegu granicy państwowej, obejmującego sporządzenie szczegółowego opisu granicy i naniesienie jej przebiegu na mapę w stosunkowo małej skali. Cały odcinek graniczny został w ten sposób opisany, oraz precyzyjnie i dokładnie użyte zostały terminy i nazw geograficzne⁵². Prace rozpoczęła również Komisja Demarkacyjna, której zadaniem jest ustalenie dokładnego przebiegu granicy, uwzględniającego warunki terenowe. Dotychczas komisjom nie udało się podjąć ostatecznej decyzji w sprawie

⁵⁰ Alemayehu Bekele, *Ethiopia-Eritrea: Back To Square One!*, www.ethiomedia.com/press/ethiopia_eritrea_what_next.html. (4 X 2003).

⁵¹ S. G., *Spór o wioskę Badme*, „Rzeczpospolita”, 5 IX 2003, s. 9.

⁵² R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2002, s. 208.

przynależności państwowej regionu Badme. Ta kwestia wymaga dalszych prac i rokowań⁵³. Ustalenie ostatecznej granicy etiopsko-erytrejskiej wymaga wielu negocjacji, ale przede wszystkim wypracowania konsensusu, do którego nie dojdzie, jeśli rządzący obu państw nie przełamią narosłych antagonizmów i nie zaczną współpracować.

Z analizy niestabilizowanej sytuacji politycznej oraz gospodarczej Etiopii i Erytrei na arenie międzynarodowej w oparciu o trwający w latach 1998-2000 konflikt zbrojny między tymi państwami można wyciągnąć następujące wnioski:

- 1) Etiopia i Erytrea są ze sobą głęboko powiązane, m.in. liczącą wiele wieków wspólną historią. Społeczeństwa mające wspólne korzenie religijne i kulturowe, a zależne ekonomicznie, mimo antagonizmów związanych z dwuletnim konfliktem o przebieg granicy, muszą ze sobą współpracować.
- 2) Polityczna mapa Afryki została ukształtowana w okresie kolonialnym, co odzwierciedla wpływy i interesy mocarstw tamtego okresu a nie miejscowe warunki społeczno-polityczne. Państwa powstałe w okresie dekolonizacji zdecydowały się na uznanie granic po kolonizatorach. Społeczeństwo Erytrei, która przed okresem kolonialnym nie istniała jako twór państwowy, dąży do utrzymania odrębnej państwowości. Władza kolonizatorów doprowadziła do odseparowania Erytrei od Etiopii oraz obudziła dążenia nacjonalistyczne i, mimo upływu wielu lat, jej spuścizna wciąż pochłania tysiące niewinnych ofiar.
- 3) Etiopia i Erytrea znajdują się na liście krajów o największym niedostatku ekonomicznym na świecie. Droga do poprawy sytuacji wiedzie przez konsekwentnie realizowaną przemianę życia społecznego. Edukacja mieszkańców, pomoc socjalna i medyczna oraz tworzenie nowych miejsc pracy mogą obniżyć konfliktogenne nastroje panujące wśród społeczeństwa.
- 4) Suwerenność Erytrei narażona jest na wiele niebezpieczeństw. Najmłodsze państwo afrykańskie jest krajem wieloetnicznym i wieloreligijnym. Rozbudzone przez działania przeciwnych rządów w okresie trwania konfliktu zbrojnego dążenia separatystyczne grup etnicznych zamieszkujących zarówno Etiopię, jak i Erytreę będzie trudno powstrzymać w najbliższych latach.
- 5) Większość obywateli etiopskich nie zaakceptowała oderwania się Erytrei. Zakusy na ponowne wchłonięcie Erytrei w przyszłości mogą stać się przyczyną kolejnej wojny.
- 6) Ogłoszenie decyzji Komisji Granicznej o ustaleniu przebiegu granicy w spornych regionach powinno nastąpić po ustabilizowaniu w Etiopii i Erytrei sytuacji politycznej oraz wyciszeniu utrzymywanych w agresywnym tonie opinii dotyczących tej sprawy.
- 7) Najistotniejszą rolę w zaprowadzeniu pokoju w rejonie Rogu Afryki odegrają przywódcy zainteresowanych państw. Brak profesjonalizmu i kultury dyplomatycznej może spowodować zaostrenie wzajemnych stosunków. Wprowadzenie demokratycznych zasad rządzenia oraz przeprowadzenie niezbędnych reform prowadzi będzie do wygaszenia istniejących sporów.

⁵³ *International Legal Materials*, vol. 42, nr 4, s. 1010-1015.

- 8) Etiopia i Erytrea muszą wprowadzić monitoring terenów zagrożonych suszą, który umożliwi podjęcie stosownych działań zapobiegawczych we wczesnej fazie, a w regionach dotkniętych tą klęską – szybką reakcją świata na kolejną klęskę głodu. Rządy uwikłane w konflikty nie mają takiej możliwości obserwacji.
- 9) Etiopia i Erytreą muszą odbudować struktury administracyjne zniszczone w czasie konfliktu – policję i służby porządkowe – oraz przystosować je do aktualnej sytuacji społeczno-politycznej państwa.
- 10) Erytrea i Etiopia muszą wykorzystać pozytywne nastawienie społeczności międzynarodowej, by odbudować własne gospodarki oraz rozbudować handel zagraniczny, co wymaga jednak od obu państw łagodzenia sprzeczności i stosowania mechanizmów pokojowych, a nie siły zbrojnej.